

אוניברסיטת תל-אביב

הפקולטה למדעי החברה ע"ש גרשון גורדון

בית-הספר לעבודה סוציאלית ע"ש בוב שאפל

עבודה סוציאלית קהילתית בקהילה החרדית

Community Social Work in the Ultraorthodox Community

לקראת תואר ראשון

סמסטר ב' תשפ"ד

מס' קורס 1110.3751

מועד הקורס: יום ד', 15:10-11:45

ד"ר יעל יצחקי-בראון

משרד: חדר 224 טלפון: 6409193 דואר אלקטרוני: yaelitbr@tauex.tau.ac.il

שעת קבלה: יום ד', 14:00-12:00 או על פי תיאום מראש

החברה הישראלית מאופיינת בהטרונגניות רבה הבאה לידי ביטוי במגוון רחב של אוכלוסיות. אחת מאוכלוסיות אלו היא החברה החרדית. בהשוואה לקצב הגידול של אוכלוסיות במדינות המפותחות, לאוכלוסייה החרדית בישראל קצב הגידול המהיר ביותר - כ-4% בשנה. על פי התחזית של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, שיעורה יגדל ל-15% בשנת 2027, והיא תמנה 3.2 מיליון נפש בשנת 2037. החברה החרדית הינה חברה שמאופיינת על ידי התבדלות מהחברה הרחבה שבאה לידי ביטוי בין השאר בשמירה על אזורי מגורים נפרדים ועל סגנון לבוש ייחודי. הנורמות, ההתנהלות היומיומית בכל תחומי החיים וקבלת החלטות ביחס להתלבטויות שונות, מתבססות על חוקי התורה וההלכה ועל קביעות המנהיגים הרוחניים-הרבניים. עובדים סוציאליים נפגשים במסגרת תפקידם עם האוכלוסייה החרדית במגוון מקומות כגון" מחלקות לשירותים חברתיים, בתי חולים, מרפאות לבריאות הנפש, עמותות ועוד. קידום תהליכים חברתיים של שינוי והתפתחות דורשים מצד אנשי המקצוע ידע והבנה של חברה זו, לצד רגישות תרבותית ועבודה בשותפות עם הקהילה ומנהיגיה.

בקורס זה נעמיק את ההיכרות עם החברה החרדית ועם האתגרים החברתיים העומדים לפתחה. נבחן את האופן בו ניתן לקדם שינויים ותהליכים חברתיים בחברה זו על ידי התערבויות קהילתיות מקצועיות.

מטלות

1. **עבודה מסכמת.** הציון בעבודה יהווה 100% מן הציון המסכם בקורס. הנחיות לכתיבת העבודה מופיעות בסוף הסילבוס.

להלן רשימת השיעורים ונושאייהם. מאמרי החובה מסומנים ב ***

שיעורים 1-3: החברה החרדית- מבוא. מהי החברה החרדית? מהם מאפייניה? מהן הנורמות של הקהילה? כיצד בנוי המבנה הקהילתי שלה? מהם הפלגים השונים בחברה החרדית? מה מקומו של האינדיבידואל מול הקולקטיב?

גרינק, מ. (2002). **החרדים: מי אנחנו באמת?** כתר: ירושלים.

זיכרמן, ח. (2012). **חרדיות מודרנית: מעמד ביניים חרדי בישראל.** המכון הישראלי לדמוקרטיה:

ירושלים. ***

מלאך, ג., חושן, מ. וכהנר, ל. (2020). **שנתון החברה החרדית בישראל.** המכון הישראלי

לדמוקרטיה: מכון ירושלים לחקר ישראל: ירושלים. ***

פרידמן, מ. (1991). **החברה החרדית - מקורות, מגמות ותהליכים.** ירושלים: מכון ירושלים

לחקר

ישראל.

פרידמן, מ. (2001). **חרדים ויחסים בין דוריים בתוכם.** בתוך: י. מאלני (עורך), **מלחמות, מהפכות**

וזזהות דורית (עמ' 166-181). תל אביב: עם עובד.

קפלן, ק. (2007). **בסוד השיח החרדי.** מרכז זלמן שזר לתולדות ישראל: ירושלים.

שיעור 4: חזרה בתשובה-חזרה בשאלה- ניעות בחברה החרדית והשלכותיה

ברזילאי, ש. (2004). לפרוץ מאה שערים – מסע אל עולמם של היוצאים בשאלה. תל אביב:

ידיעות

אחרונות וחמד.

דוד, ח. (2000). הסתגלות מתבגרים במשפחות חוזרות בתשובה: הקשר עם יחסי משפחה,

דפוס'

תקשורת וג'יבוש זהות האני. חיבור לשם קבלת תואר "מוסמך". המחלקה לפסיכולוגיה,

אוניברסיטת בר אילן, רמת גן.

הורוביץ, נ. (2018). יציאה בשאלה: סיכון, סיכוי ומדיניות חברתית. עמותת יוצאים לשינוי.

Berger, R. (2014). Going OTD: The experience of leaving ultra-orthodox Jewish communities. *Jewish Journal of Sociology* 56, 75–98.

Berger, R. (2015). Challenges and coping strategies in leavening an ultra-Orthodox community. *Qualitative Social Work*, 14, 670-686. ***

Davidman, L., & Greil, A. L. (2007). Characters in search of a script: The exit narratives of formerly ultra-orthodox Jews. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 46, 201-216. doi: 10.1111/j.1468-5906.2007.00351.x.

Finkelman, Y. (2011). Ultra-Orthodox/Haredi education. In H. Miller, L. Grant & A. Pomson (Eds.), *International Handbook of Jewish Education* (pp. 1063-1080). Springer Netherlands. doi:10.1007/978-94-007-0354-4.

שיעור 5: המשפחה החרדית: מהו המבנה של המשפחה החרדית? מהם התפקידים במשפחה? מהן הציפיות השונות מבני המשפחה?

ווגנר, דבורה. (2015). אבות אברכים: זהויות ותפקידים במשפחה החרדית בישראל. *חקר החברה החרדית*, 2, 147-168.

קורקוס, עידית, & כץ, מיכאל. (2017). חלוקת תפקידים במשפחות חרדיות לעומת משפחות

חילוניות. *חברה ורווחה: רבעון לעבודה סוציאלית*, ל"ז, 2, 259-284. ***

שיעור 6: עבודה סוציאלית בחברה החרדית- כיצד ניתן לקדם התערבויות טיפוליות בחברה החרדית באופן רגיש ואפקטיבי?

- Band-Winterstein, T., & Freund, A. (2013). Is it enough to 'speak Haredi'? Cultural sensitivity in social workers encountering Jewish Ultra-Orthodox clients in Israel. *The British Journal of Social Work*, 45(3), 968-987. ***
- ***Itzhaki-Braun, Y. (2020). The art of community social work in the Ultra-Orthodox community, *The British Journal of Social Work*, 51, 114–131, <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcaa141>
- Freund, A., & Band-Winterstein, T. (2013). Between tradition and modernity: Social work-related change processes in the Jewish ultra-orthodox society in Israel. *International Journal of Intercultural Relations*, 37(4), 422-433.
- Lightman, E. S., & Shor, R. (2002). Askanim: Informal helpers and cultural brokers as a bridge to secular helpers for the ultra-orthodox Jewish communities of Israel and Canada. *Families in Society*, 83(3), 315-324. doi: <http://dx.doi.org/10.1606/1044-3894.26>.

שיעור 7-9: עבודה קהילתית בחברה החרדית: כניסה לקהילה - אתגרים בבניית אמון וקבלת לגיטימציה לפעולה. ניתוח מקרה - התערבויות קהילתיות בתחום נוער חרדי נושר

- בן יאיר, י. ורונאל, נ. (2014). מהגרים בארצם: נוער חרדי במצבי סיכון ונתק חברתי. *חברה ורווחה*, לד(1), 51-71.
- יוגב, י. (2012). הקשר בין הפרופיל האישי, המשפחתי והקהילתי של נוער חרדי מנותק. *מניתוק לשילוב*, 17, 97-121.
- יצחקי, י. (2016). *בחירת תרומתם של מאפיינים אישיים וסביבתיים להסתגלות של נערות נושרות*
- או בסכנת נשירה בחברה החרדית. עבודה לקבלת תואר מוסמך בעבודה סוציאלית, אוניברסיטת בר-אילן.

להב, ח. (2005). תהליכים ותמורות במאפייני סיכון וניתוק של נוער מתבגר 'דתי חרדי' המטופל במסגרת היחידות לקידום נוער. *מניתוק לשילוב*, 13, 78-49.

משקובסקי, ב. (2000). נוער חרדי בסיכון. *מניתוק לשילוב*, 10, 104-94.

סורוצקין, ב. (2002). חלקם של ההורים במשבר הנוכחי של "נוער נושר". נדלה 14 במאי 2016 <http://drsorotzkin.com/wp-content/uploads/2015/01/heb-role-of-parents.pdf>

קלי, ע. (2014). מאפייני סיכון, דת ומגדר בקרב מתבגרים חרדים- מודל אקולוגי. בתוך: ע. גרופר ו.ש. רומי (עורכים), *ילדים ומתבגרים במצבי סיכון בישראל*, א' (עמ' 190-212). תל אביב: מופ"ת. ***

Itzhaki, Y., Itzhaky, H., & Yablon, Y.B. (2018). The contribution of parental and societal conditional regard to adjustment of high school dropouts. *Journal of Adolescence*, 62, 151-161. ***

Itzhaki, Y. (2018). The different role of mentor support along the high-school dropout process. *Youth & Society*, doi: <https://doi.org/10.1177/0044118X18803260>.

Malchi, A., Cohen, B., & Kaufmann, D. (2008). *The Ultra-Orthodox: Fearing for their future*. Jerusalem: The Jerusalem Institute for Israel Studies.

Zanbar, L., & Itzhaky, H. (2013). Effectiveness perception: Contributing resources among community activists in a traditional society. *Social Development Issues*, 35(2), 70-92.

Zanbar, L., & Itzhaky, H. (2018). Community activists from different cultures: Implications for social work. *Journal of Social Work*, 18(6), 732-751. ***

שיעור 10: פיתוח מנהיגות- כיצד מפתחים מנהיגות בחברה בה יש מנהיגות רוחנית מובנית? כיצד מקדמים תהליכי העצמה קהילתיים בקרב קבוצות מודרות בחברה זו? ניתוח מקרה- עבודה עם נשים גרושות

שטמפר, ש. (2017). צמיחתה של תופעת הגדולים. בתוך: *הגדולים: אישים שעיצבו את פני*

היהדות החרדית בישראל, בנימין, ב. וניסים, ל. (עורכים), עמ' 11-20, מאגנס: ירושלים.

Barth, A., & Ben-Ari, A. (2014). From wallflowers to lonely trees: Divorced ultra-Orthodox women in Israel. *Journal of Divorce & Remarriage*, 55(6), 423-440.

Becker, N. (2020) Young Ultra-Orthodox Men's Experience of Parental Divorce. *Journal of Divorce & Remarriage*,

DOI: [10.1080/10502556.2020.1768489](https://doi.org/10.1080/10502556.2020.1768489)

שיעור 11: שינוי חברתי בנושאים שהם טאבו. תיאור מקרה: פגיעות מיניות בחברה החרדית

ליאון בן-נון, א. (2018). קשר השתיקה בעברות והטרדות מיניות בקרב קטינים ונשים במגזר

חרדי. אוחר מתוך: [-https://mcd.org.il/site/wp](https://mcd.org.il/site/wp-content/uploads/2018/12/conspiracy-of-silence.pdf)

[content/uploads/2018/12/conspiracy-of-silence.pdf](https://mcd.org.il/site/wp-content/uploads/2018/12/conspiracy-of-silence.pdf)

Boehm, A., & Itzhaky, H. (2004). The social marketing approach: A way to increase reporting and treatment of sexual assault. *Child abuse & neglect*, 28(3), 253-265.

Alfandari, R., Enosh, G., & Rechnitzer, H. (2021). To split or include? Child sexual abuse mandate reporting in the ultra-orthodox Jewish community in Israel. *Children and Youth Services Review*, Doi:

<https://doi.org/10.1016/j.chilyouth.2020.105759>

הנחיות לעבודה המסכמת:

לפניכם ארבעה תיאורי מקרה המתייחסים למפגשים אפשריים שלכם כעובדים סוציאליים עם החברה החרדית. בחרו את אחד המקרים וענו על השאלות:

תיאור מקרה 1:

הנך מועסקת כעובדת סוציאלית בבית חולים. מגיעה אלייך אישה חרדית ומשתפת אותך שהיא בהריון והבדיקות שעשתה מצביעות על כך שישנם אחוזים גבוהים לכך שהתינוק ייוולד עם פגיעות

חמורות שישפיעו על התפתחותו התקינה. האישה ובעלה התייעצו עם הרב שלהם והוא אמר שלא יבצעו הפלה ובירך אותם שהתינוק ייוולד בריא ושלים. האישה מרגישה קושי רב ומבקשת את עזרתך בקבלת ההחלטה הנכונה. מהתייעצות שערכת עם קולגות שלך מצאת שישנם זוגות רבים המתמודדים עם דילמה כזו.

תיאור מקרה 2:

את עובדת סוציאלית העובדת באגף לשירותים חברתיים בצפון הארץ. באחת השכונות בה את עובדת, ישנו ריכוז גדול של משפחות מהחברה החרדית. לאחרונה את נחשפת למספר מקרים של התעללות בקטינים מהחברה החרדית, אשר הגיעו לידיעתך מדיווחים של גנות ומורות אשר ראו סימני אלימות על גופם של הילדים. החלטת להגיע לשכונה ולשוחח עם תושבים שפגשת על הנושא. מהשיחות איתם גילית שפעמים רבות הם שומעים קולות מדירות השכנים שמעלות בהם חשש שמופעלת אלימות כלפי קטינים, אך הם אינם רוצים לדווח מכיוון שלא תמיד ניתן לדעת ולהבין מה בדיוק קורה מעבר לדלת של השכן, והם לא רוצים לקחת את הסיכון שידווחו ויעברו על "לשון הרע". מעבר לכך, הם אינם סומכים על הרווחה ופוחדים מכך שיהיו אחראים להשלכות קשות כמו פירוק המשפחה או פתיחה תיק במשטרה. בנוסף, הם חוששים שתחושת הסולידריות והאמון הקיימת בין חברי הקהילה תיפגע.

תיאור מקרה 3:

את עובדת כעובדת סוציאלית במרכז הנותן סיוע ל care givers. למרכז מגיעה שרה, בת 42, אישה חרדית, נשואה ואימא ל 8 ילדים בגילאי 2-21. שרה היא ביתה היחידה של שושנה, בת 81, הסובלת מאלצהיימר. שושנה גרה עם שרה בביתה מכיוון ששרה רואה בכך חלק אינהרנטי ממצוות כיבוד הורים אליה היא מחויבת. שרה גרה בדירה קטנה, של 4 חדרים, כאשר אמה מתגוררת באחד מהם. מעבר לצפיפות הקיימת בבית, שושנה זקוקה לטיפול וסיוע יומיומיים הנעשים על ידי שרה. שתי בנותיה הגדולות של שרה נשואות ולכל אחת מהן יש תינוק. שתיהן מצפות ששרה תבוא לסייע להן. שרה מרגישה שהיא קורסת תחת ריבוי המחויבויות- לאמה, לבנותיה הנשואות ולילדיה המתבגרים והקטנים שעדיין גרים בבית. ריבוי מחויבויות משפחתיות במישורים רבים בו זמנית מצוי אצל חלק ניכר מהנשים החרדיות.

תיאור מקרה 4 :

את עובדת סוציאלית בארגון "יד לאישה" המסייע לנשים בתהליכי גירושין. במסגרת עבודתך את פוגשת את רותי, אישה חרדית בת 35, אימא ל 6 ילדים אשר נמצאת בתהליך הגירושין מזה כשנה. בעלה מסרב תת לה גט וטוען שמעוניין בשלום בית, אך בפועל לא עושה דבר בכדי לקדם את מערכת היחסים הקשה שיש ביניהם. רותי משתפת אותך שחמש עשרה שנות נישואיה היו קשות מנשוא, בהן ספגה מבעלה עלבונות ואלימות מילולית קשה. לאחר שהרגישה כי אינה יכולה לשאת זאת יותר ומשהילדים קצת גדלו, החליטה להתגרש. משפחתה הקרובה של רותי התנגדה בתוקף להחלטתה של רותי ולדבריה עשרת אחיה ניתקו עמה כל קשר. לשאלתך האם הוריה מודעים לכך, ענתה רותי כי הם אלו שהנחו את אחיה לעשות כן. רותי מתמודדת כעת עם קשיים כלכליים, קשיים רגשיים של הילדים וקשיים אישיים שלה מול בעלה, ולמעשה נותרה ללא עורף משפחתי שיוכל להוות משענת וסיוע. גם חברי הקהילה בה היא חיה אינם רואים בעין יפה את גירושיה ולמעשה מתרחקים מרותי ומילדיה. מתוך היכרותה של רותי עם נשים חרדיות נוספות בתהליכי גירושין, היא מתארת אותן כקבוצה מודרת, ללא תמיכה הן ברמה המשפחתית והן ברמה הקהילתית.

1. הגדירו את הבעיה החברתית המוצגת בתיאור המקרה. 20%
2. אילו מאפיינים וערכים של החברה החרדית באים לידי ביטוי בבעיה החברתית המוצגת? התייחסו לממדיי החוסן ולממדיי הקושי של המאפיינים והערכים שציינתם. 20%
3. אילו ערכים מקצועיים ינחו אתכם בבואכם לסייע ללקוחות במצוקתם? באיזה אופן יבואו לידי ביטוי בהתערבותכם המקצועית ביחס לתיאור המקרה שבחרתן? 10%
4. כיצד נפגשים הערכים של הקהילה החרדית עם הערכים המקצועיים שציינתם ביחס לבעיה החברתית שזיהיתם? האם הם דומים? משלימים? סותרים? 10%
5. איזו התערבות קהילתית ניתן לקדם בכדי לסייע בפתרון הבעיה החברתית? נא התייחסו לפרמטרים הבאים :
 1. מערכת היעד- באיזו אוכלוסייה/ות אמור להתרחש השינוי שיוביל לפתרון הבעיה החברתית? 5%
 2. על איזה מודל מהמודלים של רוטמן (2007) תבחרו להתבסס ומדוע? 5%

3. מהי ההתערבות הקהילתית המוצעת? 5%
4. מיהם הגופים השותפים לבניית התוכנית ומהו תפקידו/תרומתו של כל אחד מהם? 5%
5. מהם האתגרים העשויים לעלות במהלך פיתוח ההתערבות הקהילתית? 5%
6. באיזה אופן תכנית ההתערבות הקהילתית עתידה לסייע ללקוחות המתוארים בתיאור המקרה? 5%
6. מימד אישי: שתפו במסקנות ותובנות בעקבות תהליכי הלמידה בקורס ובעקבות התרגיל. (התייחסות אישית של כל סטודנטית בנפרד). 10%

הנחיות כלליות לכתיבה

- יש לכתוב את העבודה בזוגות.
- אנא הקפידו בכתיבתכם על כללי הכתיבה האקדמית, על פי הנחיות ה-APA, והשתמשו בלפחות 5 פריטי קריאה מהסילבוס ומקורות אחרים
- אורך העבודה: 10 עמודים, לא כולל רשימת מקורות ונספחים.
- נא הקפידו על כללי האתיקה המתבקשים. עבודות שלגביהן יעלה חשש שמעורבת בכתיבתן העתקה או כל הפרה אחרת של כללי האתיקה יועברו ישירות לועדת המשמעת האוניברסיטאית.
- מועד הגשת העבודה הוא 15/09/24. כל חריגה מן המועד תיתכן רק באישור הועדה לענייני תלמידים. הגשת עבודה באיחור וללא אישור הועדה תגרור הורדת 10 נקודות מציון העבודה, על כל שבוע איחור נוסף יורדו 5 נקודות מציון העבודה. אין אפשרות לתקן עבודה בקורס.

בהצלחה רבה!

יעל